

Bosnyák Béla: Oros község gazdasági és társadalmi rajza*

I. közlemény.

„Ez a magyar Ugar.”
(Ády Endre.)

Oros község egész közönséges, mindennapias magyar falu s falu s éppen ezért alkalmas arra, hogy „egy magyar falu falu társadalmi és gazdasági rajzának” tárgyául szolgáljon. gáljon. Orost tíz éve ismerem, több ízben heteket, hónapokat töltöttem ott s ilyen körülmények között alkalmam volt arra, hogy a falu minden zegét-zugát, embereit, mezőgazdaságát, iparát stb. alaposan megismerjem. A módszer tehát, amelyet követtem, a személyes mélyes tapasztalás. Azt azonban, amit magam láttam, igyekeztem mások tapasztalataival kiegészíteni. Az egyes emberekhez kérdéseket intéztem, statisztikákat állítottam össze a községhezánál, kutattam. Oros község telekkönyvei között, érdekes iratokat vettem ki a törvényszéki irattárból stb. Ezekhez még egyes helyiérdekű nyomtatványok, évi jelentések, röpiratok stb. járultak, melyekre adott helyen hivatkozom.

Oros, nagyközség Szabolcsmegye bogdányi járásában, Nyíregyháza városától keletre, vele közvetlen szomszédságban fekszik. Határa 12.511 kat. hold. Földje sík, a tájék semmi különös természeti szépséggel nem rendelkezik. Maga a falu, zeg-zúgos, kövezetlen, poros, sáros, árkos utcáival sem kelt kellemes benyomást. A falu határán a Nyírvíz-szabályozó Társulat levezető csatornája folyik keresztül. Ezeket azonban semmi féle mezőgazdasági célra ki nem használják, bár az ép oly nagy „Ér” folyóval Nyíregyházán a bolgárok nagyszerű kerti gazdálkodást folytatnak s bár a gazdák csapadékhiány miatt panaszkodnak a legtöbbit. Elegendő csapadék rendszerint csak ősszel van s ez a körülmény a körülbelül kétharmad részben kitűnő, fekete, búzatermő földű s egyharmad részben homokos talajú határ kellő kihasználását erősen hátráltatja.

* A Galilei kör 1909—1910. évi pályázatán első díjjal jutalmazott pályamunka.

Érdekes volna megtudni, hogy ezen a földön minő gazdasági szervezetben telepedtek meg az emberek s hogy ez a szervezet az idők folyamán minő változásokon ment át. Oros történetére vonatkozólag egyedül *Magyarország Vármegyéi és Városai* című mű „Szabolcsvármegye” kötete tartalmaz néhány adatot, hol a következők olvashatók:

„Oros község már a történelem előtti időkben is lakott hely volt. Határában gyakran találunk kő- és bronzkori tárgyakat, melyeket a szabolcsvármegyei múzeumban helyeznek el. Az anjoukori okmánytárban egy 1325-ből származó oklevélben *Wrus in districtu Nyir* formában van említve, a pápai tized lajstromokban pedig, mint *Vrs és Wrus*. A Kállay család levéltárában 1440-ben „Oros-város” elnevezés alatt fordul elő, hét évvel később pedig már „Oros” néven. E községnek a legrégebb időktől kezdve egész máig a Kállayak a birtokosai, de 1446-ban a Sztritteyeknek, 1452-ben az olnodi Czudaroknak és 1479-ben a Vardayaknak is voltak itt birtokrészeik, aXIX. század első felében pedig az Elek és Mérey családnak is. A községben levő három templom közül a róm. katolikust 1814-ben, a gör. katolikust 1835 körül és az ev. reformátust 1722-ben építették. A róm. kat. egyház birtokában egy 1722-ből származó, zománcozott ezüst kehely van, melyet a rajta levő felírás szerint Kállay János készítettett. A községben három régi kastély van. Az egyiket Kállay Ignác építette, ez jelenleg gróf Dessewffy Miklósé, amásikat Kállay Gábor, ez özv. Kállay Jenőnéé, a harmadikat KállayKároly, ez ma özv. Kállay Aurélné szül. Elek Lauráé. Még egy úgynevezett „Rongyos kastély” is volt itt, melynek csupán roppant erős, szétzedhetetlen alapfalai vannak meg. A községhez tartozó „Táborhely” nevű dűlőn, a hagyomány szerint a francia hadjárat alkalmával a francia hadsereg táborozott. Lehet azonban, hogy ez az elnevezés még a török időkből származik. Ide tartozik Harangod és Nyirjes puszta. Az előbbi egy 1352-iki anjoukori oklevél szerint község volt. A negyvenes években még templomának alapfalai is megvoltak. Később itt volt a régi időkben híres Harangod fürdő, mely még Kállay Ignác idejében nagy látogatottságnak örvendett. A határban levő „Várhegy” nevű domb alján a mocsárban egy sáncokkal körülvett földvár nyomain láthatók.”

E sorok ugyan nem nyújtanak felvilágosítást Oros gazdasági szervezetének változásairól, de azért mégis figyelemreméltók, mert dokumentumai annak, hogy hogyan csinálnak a magyar vidéken történelmet s híven visszatükrözik a vidéki értelmiség gondolkodásmódját, mely a birtokosok változását s a templomok építését tekinti a községi élet legjelentőségesebb eseményeinek.

Oros lakosainak száma 1890-ben 3237 volt. Ez 1900-ban 4065-re, 1910-ben 4737-re emelkedett. Az 1900. évi népszámlálási statisztika így részletezi Oros lakosainak foglalkozásbeli megoszlását:

Kereső 1364.

Eltartott 2701.

Mezőgazd. és kertészet		Egyéb őstermelő	Ipar	Ker. és hitel	Közle- kedés
Kereső	1171	5	60	14	—
Eltartott	2421	17	117	29	3

Közszolg. és szab. fogl.		Napszámos	Házi cseléd	Ismereti, s egyéb fogl.
Kereső	21	52	29	12
Eltartott	40	32	16	26

Ennek a statisztikának, mint látni fogjuk, nagy jelentősége van. Azonban jelentőségét a mi céljaink szempontjából az a nagy hiba csökkenti, hogy a foglalkozás közössége nem jelenti a közös osztályhoz való tartozást s így nem szolgálhat Oros társadalmi rajzának alapjául. Oroson körülbelül a következő társadalmi rétegek különböztethetők meg:

- a) Mezőgazdasági cselédek.
  - I. b) Zsellérek.
  - c) Kisgazdák.
  - d) Közép- és nagybirtokosok, bérlők.
- II. Szabad foglalkozást űzők.
- III. Iparosok.
- IV. Kereskedők.
- V. Cigányok.

Oros társadalmának zömét az I. csoportba tartozók képezik. Ezek azok, akik közvetlenül mezőgazdaságból élnek. A rendelkezésükre álló földművelési ágak szerinti megoszlása a következő:

	Terület k. holdakban		%-ban
Szántó	8984 h.	1598 n.-ől	71·8
Kert	27 „	166 „	0·2
Rét	1059 „	1247 „	8·5
Szőlő	357 „	1043 „	2·8
Legelő	536 „	381 „	4·3
Erdő	655 „	1351 „	5·3
Nádas	100 „	723 „	0·8
Termő	11722 „	109 „	93·7
Terméketlen	788 „	727 „	6·3
Összes	12510 h.	836 n.-ől	100.

A föld 93,7%-a tehát termékeny. Azonban a legelő, kert és szőlő egyaránt aránylag igen kevés. Összesen csak 7,3%-át képezi a földnek. Ezt a képet kiegészítik a Nyíregyházai Kereskedők és Gazdák Körének 1908. évi jelentéséből vett adatok, melyek szerint Oroson 1908-ban 3460 k. holdban búzát és rozst, 1600 k. holdban tengerit és burgonyát, 1810 k. holdban szálas takarmányt, 220 k. holdban cukorrépat, 360 k. holdban takarmányrépat, 557 holdban dohányt termeltek, 2072 holdat pedig ugaron hagytak.

Ahogy fent a kert és szőlő aránylagos csekély voltából, úgy itt a gabonaneműek bevetette terület, továbbá az ugar óriási nagyságából némi következtetést vonhatunk arra, hogy Oroson magtermelésen alapuló extenzív mezőgazdaságot foly-

tatnak. E föltevésünk azonban nagyon általános. A mezőgazdasággal foglalkozók, mint láttuk több társadalmi réteget képeznek. E rétegeket ép úgy, mint gazdálkodásukat külön-külön fogjuk vizsgálat tárgyává tenni.

I. A cselédek

Oros mezőgazdasággal foglalkozó népességének tekintélyes részét a földből semmi sem illeti meg. Ezek közül valók a mezőgazdasági cselédek. Számukat a népszámlálási statisztika 229-re teszi, s összesen 632 családtagot tartanak el.

Körülbelül minden 25 holdnál nagyobb földön gazdálkodó mezőgazdának szüksége van mezőgazdasági cselédre. A cselédek egész évre szerződnek el. Sorsuk legkevésbé sem megnyugtató. Már a cselédember külseje is szánalmas. Sovány, agyondolgozott rongyos ruhájú emberek. Lakásukon hálálkodva fogadják az embert. „Isten áldja”, mondják, „amiért a mi szegénységünket megtekinti”. Lakásaik, melyeket gazdájuktól kapnak, rendszerint nem felelnek meg a higiéné követelményeinek: túlszűfolt, nehezen szellőztethető, rossz levegőjű lakások. Számos cselédlakást megtekintettem, ezek között egy béresgazda lakása volt a legjobb. Egy szobából és egy félpitvarból állott. A szoba méretei $2\frac{1}{2}$, 5 és $5\frac{1}{2}$ méter. Szóval 68.75 köbm. levegő. Laktak benne hatan. Tehát a szükséges levegő fele volt meg. De súlyosabbító körülmény, hogy, a különben is szűkablakú lakásokat nem szellőztetik rendesen. Általában a friss levegő fogalma a falusi emberek előtt ismeretlen. Nyáron kint, az udvaron fekszenek. Télen azonban betapasztják az ablakot, hogy a meleg ki ne menjen. A szoba bútorzata két ágyból, egy gyalult asztalból, egy szekrényes lócából és néhány székből áll. A padló vakolva van, s ez illik a piszokhoz, amely már a lakások túlszűfolttsága következtében is kevés kivétellel uralkodik a cselédházakban. A falakat szent olajnyomatok díszítik, melyeket a máriapócsi búcsúkon vásárolnak. Pár évvel ezelőtt több család is lakott egy szobában. Ma ez általában szünőfélben van, bár egyes helyeken még ma sem ismeretlen.

A cselédek életnívója igen alacsony. Nem is csoda, hiszen fizetésök is minimális. Egy cseléd átlagos évi fizetése 70 korona. Ehhez járul 12 köből (á 120 l.) gabona, 2 köből búza, 1 köből főzelék (paszuly, lencse, köleskása stb), 12 kg. só. Szabad disznótartás és 1 drb marha tartása illeti még meg a cselédet, de a borjút már kéthetes korában el kell adnia. Azonkívül kap minden cseléd 1500 négyszögöl földet, melyet családja művel meg. E földek $\frac{1}{3}$ részében burgonyát ültetnek, a többit kukoricával vetik be. A kukorica közt paszulyt, a szélében pedig napraforgó magot termelnek, s átlag termésök 10 köből esős tengeri, 1 köből paszuly és $3\frac{1}{2}$ köből napraforgó, 15 q burgonya. Rendes körülmények között a konvencióos föld egész termését és egész természetbeni fizetését a cseléd saját ház-

tartásában fogyasztja el, részint emberi táplálék gyanánt, részint pedig az állatok hizlalására. Terményeket csupán azok a cselédek adnak el, kik szegénységük folytán állattartási jogukat ki nem használhatják. Számuk különösen a drágaság folytán szaporodott, mert azok, kiknek állatai elpusztulnak, a magas árak folytán nehezebben tudnak disznót vagy tehenet vásárolni. Egy 15 cselédet foglalkoztató orosi gazdálkodásban tehentartási jogát csak 9, disznótartási jogát pedig csak 10 használta ki, 3 cselédnek pedig se disznója, se tehene nem volt.

A cselédbérek fenti átlaga alól kevés kivétel van. A fő-cselédeket, s a régi embereket 10—20 korona fizetésjavítással, 1—1 marhatartással, vagy egy öltözet ruhával, egy pár csizmával tüntetik ki. Van azonban a cselédeknek némi mellékjövödelme is. Ha van tehenök, az átlagos 5—6 liter tejnek bizonyos időközökben csak egy részét fogyasztják el, a többit vagy ott helyben adják el 12—16 fillérért literenként, vagy egy kis aprómarhával, tojással együtt beviszik a közeli Nyíregyháza piacára. A cselédasszonyok mosni, takarítani járnak az uraságokhoz, sőt néha napszámba is járnak. Ilyenkor a gyermekeket a legidősebbre bízzák és ennek gyakori következményei a gyermekszerencsétlenségek. 8—10 éves korában a gyermek már napszámba jár. A cseléd szereti a sok gyereket, mert ha meg-nőnek, kiuzsorázza őket. Amíg csak meg nem házasodik a fiú, vagy főkötő alá nem kerül a leány, keresete az apát illeti. De a napszámból jövő mellékjövödelmet nem szabad túlbecsülnünk. A napszám lehetősége először is a munkaképes családtagok számától függ, a konvenciók föld megművelése is lefoglal sok munkaidőt, végül pedig, mint látni fogjuk, a napszám nem magas, a munkaalkalom pedig nem állandó.

A cselédek jövödelme tehát nem igen üti meg az emberi mértéket. De munkájuk azt meghaladja. A cselédség napi munkaideje általában 12—14 óra. Rendes körülmények közt reggel 5-től este 7-ig dologban van a béres és kocsis s ez a munkaidő nyáron egészen 16—18 óráig is felszökik.

10—15 évvel ezelőtt az egész környéken a férficseléd munkaszolgáltatása mellett a cselédasszony is teljesített évenként 2—3 napi ingyen szolgálatot, robotot. Ez az utóbbi időben fokozatosan megszűnt, a nagyobb uradalmakban ma már teljesen ismeretlen, de, dacára az új cselédtörvény tiltó rendelkezésének, kisebb gazdaságokban, elvétve még mindig előfordul. Megbízható emberek állítása szerint a testi fenyíték és a pénzbüntetés sem vészett ki még teljesen, a cselédség tegezése pedig uralkodó szokás.

Még szomorúbb lesz ez a kép, ha az iránt érdeklődünk, hogy hogyan táplálkozik a cselédség. Bizony, hús igen ritkán kerül a cselédember asztalára. Egy parádés kocsis családja, amely már a gazdával való érintkezésből kifolyólag is, a cselédség körében a magasabb életnívót képviseli, hetenként csak háromszor eszik egy negyed kg. húst. Reggelije kávé kenyérrel, délben főzelék,

borsó, paszuly, krumplileves járja, a vacsora pedig sült krumpli. Az igás kocsis, meg a béres, már egyszer egy héten eszik $\frac{1}{2}$ kg. (egy fél font) marhahúst. Reggelije szalonvás kenyér, ebédje tésztaleves és főzelék, a vacsora pedig krumpli. Egy öt tagú béres család évi fogyasztása a következő volt: ca. 100 kg.-os disznóhús, 10 kg. marhahús, 12 kg. disznózsír, a kommenciós búza, rozs és főzelék, $1\frac{1}{2}$ szekér burgonya, 365 liter tej, 36 kg. só, 15 liter petróleum, 12 liter ecet, 12 kg. szappan, 54 liter pálinka. Ezenkívül 35 korona kerül a férfi, 15 a gyermekek, 10 az asszony ruházata s körülbelül 10 korona kell évente fehérneműre.

Körülbelül ugyanez volt a helyzete egész a legutóbbi évekig a dohányos kertészeknek, sorsuk azonban a nagy drágaság folytán lényegesen rosszabbodott. Jogilag a dohányosok tulajdonképpen nem tartoznak a cselédek kategóriájába. Gazdaságilag a cselédek és a mezőgazdasági munkások között állanak, a falu társas életében pedig cselédeknek tekintetnek. A dohányos kertészek 4 kat. hold dohányföld megművelését vállalják el. A gazda csupán a föld felszántására, letrágyázására s a szárítópajták, simítóházak előállítására köteles. Minden dohányos kap szokásos cselédlakást, 1500 négyszögöl konvenciós földet, azonkívül havonta 20 korona előleget a megélhetésre, továbbá előlegezi a gazda a megmunkálás összes költségeit. A dohányos köteles a dohány teljes megmunkálását, tehát az ültetést, kapálást, törést, simítást saját költségén teljesíteni, s ezért a dohánytermésért kapott összeg felét kapja. Ebből azonban visszafizetendő a kapott előlegek, fizetik továbbá a dohányengedélyi illeték felét, az összes tűz- és jégbiztosítást s a simítóházak fűtését és világítását. Egy 14 dohányost foglalkoztató gazda könyveiből sikerült megállapítanunk, hogy jó termés esetén egy-egy dohányos átlag jövedelme 500—600 korona között ingadozik.

A dohányosok tényleges jövedelme azonban a drágaság folytán jelentékenyen csökkent. A dohányosok ugyanis búzát, rozst nem kapnak a gazdájuktól s így ők most lisztzükségleteiket sokkal drágábban fedezik, mint azelőtt. Ez az összeg pedig korántsem jelentéktelen, hiszen kenyér a legfőbb eledelük. Érzik a húsdraágaság káros hatásait is, ugyanis kénytelenek lovat tartani s most a lóvételbe sokkal nagyobb összeget kell befektetni, mint azelőtt. Azonkívül állattartási joga nincs a dohányosnak, legfeljebb nyári legelőt ad a gazda. A magas takarmányárak folytán pedig csak igen kevés dohányos tarthat tehenet, soknak disznója sincsen s ezért a dohányosok az állandó tej- és húsvásárlók közé tartoznak.

A cselédség kultúrnívója igen alacsony. A cseléd szabad idejében alszik, iszik s bűját vagy pálinkába fojtja, vagy elalussza. A világ sorával nem törődik, semmi iránt nem mutat érdeklődést, ami munkakörén kívül esik.

II. A zsellérek

A cselédektől nem igen különbözik a zsellérek sorsa. A zsellérek a tulajdonképeni mezőgazdasági munkások. Ezek napszámból és részes munkából élnek. A hivatalos statisztika szerint Oroson 1900-ban 708 mezőgazdasági munkás volt, kik összesen 1270 családtagot tartottak el. Ezen munkások közül 222-nek volt saját lakóháza. A falusi nép tulajdonképen ezeket nevezi zselléreknek. S ezeknek a saját lakóházzal s egy kis kertecskével, legeltetési jogosultsággal bíró embereknek még elég tűrhető a helyzetük.

A zsellérek fő jövedelmi forrása a napszámos munka. A napszámos munka már maga sem tartozik a legkellemesebb foglalkozások közé, mivel a napi munkaidő 12—16 óra között változik, amihez még egy 3—4 kilométeres séta járul, mert rendszerint, kint a falu határában dolgoznak. De a napszámos munka nem is valami jövedelmező. A napszám alacsony. Egy felnőtt ember maximális napszámja két korona, mely a téli hónapokban egy koronáig csökken. 8—12 éves gyermek nyári hónapokban egy korona 20 fillért, 15 éves egy korona 60 fillért kap, de tavasszal ez is csökken 80—90 fillérig. Még ezek a napszámok tűrhetők volnának, ha egész éven át volna munka. De a napszámos munkás után való kereslet rendkívül ingadozó. Egy 630 magyar holdban gazdálkodó bérlő napszámos könyvéből állítottuk össze a következő statisztikát, mely a napszámos munka ingadozásait elég hiven tükrözi vissza:

	Január	Február	Március	Április	Május	Június
Foglalkoztatott napszámosok száma	4—5	6—7	12—13	7—8	11—12	9-10
Munkanapok összege	53	60	113	70	72	58

	Július	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.
Foglalkoztatott napszámosok száma	38	41	8	8	7	4
Munkanapok összege	384	450	100	70	45	28

Ez a számsor bizonyítja, hogy a téli munkaszükséglet alig $\frac{1}{8}$ része a nyárinak. S azért a csekély munkáért nemcsak a zsellérek versenyeznek. Láttuk, hogy a cselédek is napszámba küldik munkaképes családtagjaikat. Ugyanezt teszik a törpegazdák is. Azonban a napszám még sem öleli fel az összes munkát. A fenti számsorban a júniusi munkamennyiség azért oly csekély, mert az aratást részes munkások végzik el. Ugyancsak részben munkálják a kapásnövényeket. A dohányos napszámosokat pedig a dohányosok fizetik. Így a fenti táblázatnak hiányai vannak, melyek külön-külön való mérlegelést érdemelnek meg.

A zsellérek fontos jövedelmi forrása az aratás. Valaha ez nem így volt. A gazdák inkább tót munkásokkal arattak. De lassan-lassan belátták, hogy ha olcsóbb is a tót munkás, sokkal rosszabbul dolgozik, mint a magyar. Azonkívül a kivándorlás is kezdett ijesztő mérveket ölteni, munkáshiány fenyegetett s mivel mi sem alkalmasabb a munkások megkötésére az aratási szerződésnél, újabban magyar munkásokat foglalkoztatnak. Az aratók a termés $\frac{1}{11}$ -ed részét kapják, ezért „szerződő munkások kötelesek a munkaadótól vett felszólítás után legkésőbb 24 óra alatt a munka helyén saját munkaeszközeikkel és segédmunkásaikkal megjelenni, a munkát megkezdeni, azt a munkaadó utasítása szerint pontosan és rendesen teljesíteni”. Ezt a munkások pusztán a részért meg nem tennék. Nekik földre van szükségük. Tehát: „Kapnak fejenként 3 magyar hold harmados tengeriföldet és egy magyar hold harmados krumpliföldet; megszántva és bevetve a tengerit, ellenben a krumpliföldet munkavállaló a munkaadó által adott krumplival tartoznak bevetni. Munkavállalók kapnak az egész aratási szerződés tartamára fejenként 3 koronát.” Ez egyúttal biztosítás a sztrájk ellen is, mert: „Ha munkavállalók a szerződésben foglaltakat be nem tartanák, úgy őket a munkaadó minden jogorvoslat kizárásával a harmados földből és a 3 korona pénzilletményből kizárhatja s ezzel egyidejűleg természetesen az illető az aratásban sem vehet részt.” Pálinkát csak akkor kapnak, ha az aratók az élelmezést is kikötik maguknak. Ez esetben azonban a termésnek csak $\frac{1}{16}$ -od részét kapják. Az aratásból származó jövedelem még a legfontosabb a zsellérek életében. A kezeink közt lévő szerződésben 120 magyar hold learatására 13 család vállalkozott. Ennek egy munkásra eső tizenegyed része jó termés esetén 4—5 mázsa terményt tesz ki, amin csaknem egész éven át rágódhatik egy-egy zsellér család. De rossz termés esetén csak a koplalásra való jut az aratásból.

Az aratási szerződés egyúttal részes munkát is biztosít a zselléreknek. A szokásos felvállalt terület 3 magyar hold kukorica s egy m. hold burgonya. Néha-néha káposzta harmados megmunkálását is elvállalják, ez azonban rendes körülmények között néhány száz négyszögölet meg nem halad. A részes munka elég szépen jövedelmez ott, ahol a munkás nemcsak a termés, hanem a kukoricakóró harmadát is megkapja s ahol az „uzsorá”-nak nevezett mellékszolgáltatás alól fel van mentve. Számos helyen azonban csak a termés harmadát kapja a munkás s emellett holdanként még két ingyen napszámra, vagy két csirke ingyen szolgálatára is van kötelezve. A részes munkára a munkás mindenesetre feláldozza családjá, valamint a saját munkaerejének tekintélyes részét, úgy hogyha a zsellér rendes jövedelmét a maga 60 két koronás s családjának 100 egy koronás napszámjában állapítjuk meg, hozzáveszünk 90 korona aratási keresetet s 200 koronát a részes munkából, akkor egy zsellér évi rendes jövedelmét 500 koronára tehetjük. S ebben már benne van az

esetleges téli napszám, a városi favágás, hókaparás s vasúti munkálat is. Szerencsésebb helyzetben van az a zsellér, aki feles földet kap s azt munkálhatja meg. A tanítók, papok és a jegyző ugyanis földilletményben is részesülnek s többen közülök mivel gazdálkodáshoz nem értenek, vagy idejük nincs hozzá, földjeiket zselléreknek adják ki felében való megmunkálás végett. Ilyen földek a 10 holdas jegyzői alapon kívül a különböző egyházak tulajdonát képező tanítói és lelkeszi alapok, melyek összesen mintegy 250 holdat képviselnek. Ennek a területnek körülbelül a fele van minden évben feles megmunkálásra a zselléreknek bérbeadva. E földek, melyek különben néhány jelentéktelen belsőség (templom, paplak, iskola) kivételével az egyházak összes orosi ingatlanai, a hatszáz földetlen zsellér közül bizony csak kevésnek adnak kenyeret.

A zsellérek azon része, mely sem harmados, sem feles földet nem tud szerezni, bérel magának egy kis földszalagot. A községnek van mintegy 50 hold földje, melyet bérbé szokott adni. Ezért a zsellérek 1000 négyzögölenként 120—160 koronát is fizetnek. A külön tagot képező s közvetlenül a belsőségek mellett kedvezően fekvő községi földön, intenzív gazdálkodás folyik. A zsellérek káposztát, cukorrépát, burgonyát s általában kapás növényeket termelnek rajta, de a magas bér folytán, egyes jó esztendőktől eltekintve, mégse keresnek meg többet, mint amennyi a befektetett munka bérértéke. Mindössze az a megnyugvásuk van, hogy saját gazdaságukban értékesítik munkájukat.

A zsellérek közül elég jó dolga van annak a 222-nek, akinek saját háza van a faluban. Ugyan ezeknek is kell házbért fizetni, mert úgyszólván kivétel nélkül eladósodottak, de legalább van egy kis kertjük, amely néha 1—2 holdat is kitesz s ezt kitűnően hasznosíthatják. Van esetleg közlegelő illetőségük s akkor egy kis tehénkét s néhány disznót is tarthatnak. A zsellérek legelője 69 hold 383 n.-öl. Azonban községi szabályrendelet szerint csak 150 marha legelhet rajta. Ezt a néhány állatot is megfizetik. Darabonként 6 korona legelői díjat fizetnek. Azonkívül a közgazgatás kötelezi őket arra, hogy drága fajbikákat tartsanak. Amde, mivel a legelő kicsi és rossz, borjú felnevelésére kevesen képesek s így a drága bikák fajnemesítő hatása nem érvényesül eléggé. Akinek tehene meg kertje van, szert tehet mellékjövedelemre. A tejet ott a faluban eladhatja. Egy „tejes zsidó” naponta 150 liter tejet vásárol össze 12—16 fillérréjével. De mivel csak hat kilométernyire van Nyíregyháza, az asszony nép inkább maga megy be a vásárra. Azelőtt gyalog jártak. De újabban vonat köti össze Orost Nyíregyházával s ma már a legtöbb asszony vasúton jár be a városba. Reggelenként hangos az orosi állomás a városba járó zsellérasszonyoktól. Évről-évre növekszik az orosi állomás forgalma.

Az elszállított és érkezett utasok száma

1905-ben	6243	7242
1906-ban	9146	8749
1907-ben	9908	9897
1908-ban	9365	9408

Ezek közt van természetesen más is, nemcsak zsellér asszony. Már láttuk, hogy néha a cselédasszonyok is járnak a városba élélmiszerekkel s ugyanezt teszik a kisgazdák is. De mégis a módosabb zsellérek közt a legtipikusabb jelenség a városba járás. Csaknem egész tejtermésüket, kertjük egész termését, sőt még az apró macskákat és kutyákat is a városba viszik, hol ilyesmire mindig akad elég vásárló. A módosabb zsellérek kocsit és lovat is tartanak s fuvarozásokat vállalnak el. Két lóval, szekérrrel végzett napi munkáért 8—15 koronát is kapnak. De ezen jobbsorsú fuvarosok száma jelentéktelen.

Amelyik zsellérnek azonban se háza, se kertje nincsen, annak koplalás az élete. Alig 500 koronás jövedelméből 60—80 korona lakbért fizet, egy kis, egy szobás „lakásnak” nevezett odúért, s ugyan 400 koronából, hogy lehet eltartani egy családot? Nyáron még csak csöppen, csurran valami. De, ahogy beáll a tél, megszűnik a napszámos munka, elfogy az aratásban szerzett kis kenyér, mellékkereset semmi sincs, megkezdődik a koplalás. Ilyenkor ébred fel gyűlölete környezetére. Jó maga családjával együtt elmennek lopni. „Amióta három csendőrvan a faluban, mondta nekünk egy orosi ember, azóta egy kis rend van.” De azért még most is lopnak s a csendőrmester azt mondta nekünk, hogy a zsellérek oly rosszindulatúak, hogy szeretné valamennyit egy hegyre felvinni, ágyúval körülvenni és halomra lövetni. A zsellér lop amit lothat. Vasat, fát, szalmát, aprómarhát, pénzt, ami éppen lopásra kínálkozik. S hogy ennyire demoralizálódott, abban óriási része van a nyomorúságnak. A zsellérség életnívója szomorúan alacsony. Rosszul táplálkozó és alkoholista. Amelyik zsellér még a maga házában lakik, az kívül, az udvart, a kertet, a házat tisztaságban tartja. De a belső tisztaság és a jó levegő iránt a legritkébbnek van némi érzeke. A szobák alacsonyak, szűkek, túlszűfoltak. Rendes átlagmértékük 4 m. hosszú, 3 m. széles és 2 m. magas. A táplálékban alig szerepel a hús. Hetenkint egyszer 1 félfont, ez a rendes. A többi eledel: korpás kenyér, krumpli és főzelék.

Ilyen viszonyok között a zsellérség a falu legnyomorultabb, de egyedüli forradalmi eleme. A zsellérség az, amely mindenre kész, mert semmi veszteni valója sincsen. Helyzeténél fogva pedig alkalmas arra, hogy benne forradalmi gondolatok verjenek gyökeret. A zsellért nem fűzik patriarchális kapcsok a gazdához, az ő fejéből nem veri ki a gondolatot az állandó lekötöttség s gyakran gyötri az éhség, ez a nagy ösztönző, amittől a cseléd meg van védve. Azonkívül befogadhat bárkit házába, az ő háta mögött nincs a tiltakozó gazda, mely a cseléd törvény alapján

a magyar vendégszeretet szabad kifejlődését meggátolhatja. E mellett a zsellér érzi a nagybirtokos nyomását, érzi a közigazgatás terhét, mert közvetlen összeköttetésben van a közigazgatási közegekkel. Több adót fizet, mint a cseléd. Télen mikor éheznek, hitelre szorul s belekerül az uzorások karmaiba; jövedelmének aránylag nagy része áll pénzből s így inkább érintkezik kereskedőkkel, iparosokkal, a várossal, szóval a kultúrával s ez is nagyban befolyásolja gondolkodását.

A zsellérek között próbált gyökeret verni a szocializmus, de rendszeres munkásmozgalom ki nem fejlődhetett, munkásszervezet nem alakulhatott, mert a néhány szocialista szellemű munkás agitációját a közigazgatási hatóság elfojtotta. Miután szervezett munkásmozgalom útján nem javíthatott helyzetén a zsellérség s miután a szomszédos városban, melyben sem nagyobb ipar, sem fokozódó munkásszükséglet nincsen, le nem telepedhetett, nem maradt más hátra, mint a kivándorlás.

A kivándorlás és a munkásmozgalom lehetetlensége között kétségtelenül okozati összefüggés van. Az elégedetlenség, melyet egy sikeres munkásmozgalom meg nem nyugtathat, a kivándorlás útján keres kielégülést. Orosról több mint egy évtizede tart a kivándorlás s méreteit már eléggé kifejezi az a tény is, hogy míg a népesség 1890-től 1900-ig 828 emberrel szaporodott, addig a szaporodás 1900-tól 1910-ig csak 672-t tett ki. A szaporodás ezen csökkenése kizárólag a kivándorlás terhére írható, mert a természetes szaporodás bármiféle korlátozása Oroson még nem szokásos.

A kivándorlás egyedüli célja a pénzszerzés. De a pénz után csak azért vágyakozik az orosi ember, hogy földet szerezzen s csak az vágyakozik, akinek földje nincs. Ezért a kivándorlás csaknem kizárólag a zsellérek között pusztít. A cselédek közül kevesebben vándorolnak ki, mert nehezebben tudnak anynyit megtakarítani, amennyi a kivándorláshoz szükséges. A kisgazdák pedig csak akkor mennek Amerikába, ha túlságosan eladósodottak s adósságaikat másképp kifizetni nem tudják. Általában a gazdasági függetlenség felé, az orosi embernek, Amerikán át vezet az út. A kormány ugyan sok hazug hírt közöl az amerikai nyomorúságról az ingyen is osztogatott *Néplap*-ban. A jegyző pedig hivatalból figyelmezteti az útlevelet kérőket az amerikai veszedelmekre, sőt jegyzőkönyvbe is beleveszi, hogy útlevelet kérő „elismeri, hogy az Egyesült Államokban uralkodó rossz gazdasági és kereseti viszonyokra figyelmeztetve lett”, de azért nevetve mondják az emberek: „Nem igaz abból uram egy szó sem, Vas András most is küldött 500 koronát, Vida János pedig most jött haza egy summa pénzzel”. Az orosi postamester szerint 1907-ben 102.000 koronát küldtek haza Amerikából, 1908-ban a krízis évében pedig 68.000-et. Hiába, ennek a sok pénznek a csörgése messze elhallik. De látják azt is az emberek, hogy minden amerikajárt embernek háza van és pedig cseréppel fedve. Meg ott áll az útfélen az a márvány kereszt is, amelyet

egy hívő katolikus küldött haza Amerikából Isten és a magyar nyomorúság nagyobb dicsőségére. Így aztán mennek Amerikába bőven az emberek. A zsellér elhatározza, hogy nemcsak télen, de nyáron is koplal, eladja, ha van, a házat, tehenét, vagy vesz uzorahitelre pénzt s megy Amerikába. A községházán szerzett adatok szerint elment Amerikába:

	1906	1907	1908
	években		
Útlevéllal	28	60	21
Útlevél nélkül	2	2	—

A kivándorlásnak maguk a kivándorlottak csinálják a legnagyobb reklámot. Leveleikből kitűnik, hogy a viszonyok Amerikában minden tekintetben kedvezőbbek, mint Magyarországon s e levelek, valamint a hazatértek elbeszélései a legnagyobb fokozói a kivándorlásnak. „Szülőföldem, kedves magyar hazám, nem sajnállok én benned semmit sem, csak szüleimet és testvéreimet, jó embereimet és sok rokonaimat” írja egyik Amerikában levő orosi ember. Mindamellett a kivándorlottak tekintélyes része, ha annyi pénzt szerzett, amennyi egy kis földdarab vásárlásához elegendő, visszatér. A községházán levő följegyzések szerint 1906-ban 15, 1907-ben 24, 1908-ban 16 orosi ember tért vissza. Sokan csak látogatóba jönnek haza, s van olyan ember aki 5—6-szor is megtette az amerikai utat. Sokan azonban örökre kintmaradnak, s a kintmaradottak után gyakran csak nagy tragédiák maradnak hátra. Vannak öreg, összetört emberek, kiknek gyermekei kivándoroltak, eleinte küldtek is néhány forintot, később pedig örökre elvesztek Amerika forgatagában. Vannak asszonyok, kiknek férjeik tűntek el az újvilágban, s utánok nyomorgó családok maradtak. Általában azok, akik nagyobb összeget megtakarítani nem képesek, vagy akik odakint házasságot kötnek, örökre kint maradnak Amerikában. A hazajövők pénzküldeményei az iparosoknak és kereskedőknek, ügyvédeknek és földbirtokosoknak egyaránt nagy hasznára vannak. Az Amerikát megjárt emberek azok, kik parcellázások alkalmával nagy áron megveszik a végkép eladósodott földbirtokokat, melyeken földbirtokosok, kereskedők és ügyvédek (sőt még az állam is) egyaránt nyernek. Házaikat ezek építik nagyobb igényekkel, szükségleteik Amerikában fokozódnak, úgy hogy ipari szükségleteik messze túlhaladják a zsellérékét. Az amerikai kivándorlásnak tehát a fennálló viszonyok között tagadhatatlanul üdvös, jó hatásai vannak.

A zselléreknek van még egy kisebb csoportja, mely külön figyelmet érdemel. Ezek a tót szőlőbirtokosok. Oros 4065 lakosa között 1900-ban 115 tót anyanyelvű volt, de legalább is 600-ra tehető a tót eredetűek száma. Ezek a tótok nyíregyháziak.

Nyíregyházát ugyanis a XVIII-ik században tót telepesek alapították. E telepesek egyrésze köralakú úgynevezett bokor tanyákban telepedett meg, hol minden telepes egy-egy körcikkelyt kapott megmunkálás végett, s ezek a maguk zárt gazdaságában mind a mai napig megmaradtak tótoknak. A tótok másik része azonban szőlőgazdálkodást kezdett. Ezek a tót szőlőtelepek messze benyúlnak Nyíregyháza vidékébe s az orosi tót szőlőtelep ezen település kisugárzása.

A szőlőbirtokosok szegény emberek. 1—6 vécás (á 300 négyszögöl) szőlőjük nem elegendő arra, hogy egy-egy család ellátását biztosítsa. Különösen nem az újabb időben, midőn, a csemegezőlő a tótok parasztszőlőjét teljesen lekonykurrálta. Így azután ezek az emberek egyéb mellékfoglalkozásra vannak utalva. Közülök kerülnek ki a nyíregyházai taligások, fiákeresek, favágók és napszámos munkások. Leányaik a nyíregyházai dohánybevéltő hivatalban dolgoznak, vagy beállnak a városba cselédnek, így ezek az emberek teljesen a város felé gravitálnak, hiszen annak határán laknak, s rokonaik a többi tót szőlősgazdák szintén városi lakosok. Így a falu társadalmi és gazdasági életében teljesen lényegtelen szerepet játszanak. Mégis két okból igen érdekesek ezek az emberek. A városi élet a nők nemi erkölcsi életét megrontotta. Másrészt a magasabb városi és magyar kultúra, úgyszólván teljesen felszívta magába a tót-ságot. Ma már a tótok nagy része teljesen magyar lett, magyarul pedig valamennyien beszélnek.

III. A kisgazdák

A zsellérek és a cselédek közt osztályellentét nincs. Az osztályellentét a gazdánál kezdődik. A gazdák már a magasabb társadalmi réteget képviselik. Ők részt vesznek a falu közéletében, a bírók közülök kerülnek ki, s ők tartanak minden vasárnap kupaktanácsot a községházán, melybe zsellérembernek beleszólása nincsen. A zsellérek és a gazdák össze nem házasodnak, s kétségtelenül nagy része van a nép földszeretetében annak, hogy gazdasorba akar kerülni, amely sor úgyszólván egy magasabb emberfajt képvisel.

Az orosi kisgazdák mostani birtokaikat a félszázaddal ezelőtt lefolyt úrbéresi rendezés alkalmával kapták. A birtokrendezés hullámai már végkép elcsendesültek, csupán néhány homályos mese kering a faluban arról, hogy a birtokrendezés alkalmával egyesek jogosulatlanul is földekhez jutottak, mások pedig igen rossz földeket kaptak. Oros birtokeloszlása következő:

A birtok nagysága	A birtokosok száma	Az összes terület		A terület %-a	
		hold	□-öl		
1	835	379	920	3.02	22.89
1-5	142	314	1277	2.58	
5-10	55	406	691	3.31	
10-50	65	1222	455	9.68	
50-100	8	537	1116	4.30	
100—500	8	1661	519	13.27	
500-1000	6	4184	850	33.44	
1000	1	3803	1408	30.40	
	1120	12510	836	100	

E statisztika Oros adókataszteri összesítése alapján készült s ennél fogva lényeges hibákat rejt magában. A kataszter alapját ugyanis a telekkönyvi bejegyzések képezik s azért ez a statisztika nem a gazdaságok, hanem a telekkönyvi tulajdonok eloszlását tükrözi vissza. Az a 20 holdas birtok pl., mely egyik gazda gazdálkodását képezi, de a telekkönyvben a felesége, mostoha gyermeke s a saját tulajdona gyanánt szerepel, itt három birtok gyanánt van felvéve. Viszont az a két, összesen 400 holdas birtoktest, mely mostanában parcelláztatott, de a telekkönyvbe még bevezetve nincsen, még a 100 holdnál nagyobb birtokok között szerepel. Csak lényeges megszorításokkal használhatjuk tehát e statisztikát.

Ez a statisztika mindamellett minden kétséget kizárólag elárulja, hogy Oroson a 100 holdnál nagyobb birtok, tehát a közép- és a nagybirtok dominál. A területnek csaknem 80%-át ez foglalja el. Ennek természetes következménye azután, hogy 1900-ban, mint láttuk 1364 önálló kereső közül 229 volt mezőgazdasági cseléd, 708 pedig mezőgazdasági munkás (zsellér), szóval a keresők 68%-a volt kifejezett mezőgazdasági proletár. Tényleg azonban a mezőgazdasági proletárok száma lényegesen nagyobb. A népszámlálási statisztika szerint Oroson 1900-ban 157 kisbirtokos és kisbérő volt. Ezek közül már a statisztikában 35 mint kisbirtokos napszámos, 8 pedig mint részes földműves szerepel. Tényleg azonban a megmaradó 114 kisbirtokos tekintélyes része is zsellér és kisbirtokos között ingadozó proletárokból áll. A községi jegyzőnek, az adókataszter alapján végzett számlálása szerint, egész Oroson csak 15 olyan jómódú gazdaember van, aki kizárólag gazdálkodásból, minden mellékfoglalkozás nélkül meg tud élni. Általában alig találni Oroson jól táplált, rendes, sötétkék ruhában járó gazdaembert, amelyenekkel az Alföld parasztvárosai telve vannak. A nép ron-

gyos, szegényes ruházata is elárulja, hogy a nagy, termékeny földterületen, több nyomorúság, mint jólét lakozik.

A kiscgazdák nyomorúságának egyik legfontosabb oka a háromnyomásos gazdálkodás, mely a föld intenzív megművelését teljesen lehetetlenné teszi. A háromnyomásos gazdálkodás az úrbéri rendezés idejéből maradt meg. Akkor a kiscgazdák, illetve ahogy még ma is mondják az „úrbéresek”, összes földjeit egy tagban osztották ki. Ebből egy részt kiszakítottak legelőnek, a megmaradó részt pedig három részre osztották, melyet még ma is úgy művelnek meg, hogy egy-egy részben, hároméves fordulóban, először kizárólag kapásnövényeket, azután kizárólag kalászosot termelnek, végül a harmadik évben ugaron hagyják. A termelés ezen rendszerének megfelelőleg már az úrbéri rendezés idején minden gazda földjét legalább három darabra osztva kapta meg. Ez a feldarabolódás azonban a lefolyt fél évszázad alatt a többszörös öröklés, összeházasodás, vétel és ajándékozás folytán a legnagyobb mértékben fokozódott, úgy hogy akárhány olyan 10 holdas gazda van, kinek földje 15—20 darabban, több kilométer távolságra van szertecibálva az egész határban. Ez a szétszóródás már maga teljesen kizárja az intenzív megművelés lehetőségét. De kizárja ezt maga a háromnyomásos rendszer is, mely az ősi gazdálkodási mód megkövesítése. A nyomásos rendszer pontosan előírja a vetésforgót s arra kényszeríti a kiscgazdákat, hogy túlsok ugart hagyjanak. Betetőzi ezt az a körülmény, hogy a nyomásos gazdálkodás folytán a gazdák földjeikre ki nem települhetnek, kint a mezőn tanyát nem építhetnek. Az ugaron hagyott terület ugyanis, továbbá aratás után a kalászossal bevetett terület is közös legelőül szolgál. Ennek következtében állandó jellegű építkezés a mezőn nem lehetséges. A gazdák tehát szérűskertjeiket bent a faluban tartják, istállóikat bent építik fel s ősszel minden terményt behordanak, tavasszal pedig az egész trágyát a faluból hordják ki a mezőre. Ha tekintetbe vesszük a földek szétszórt állapotát, s azt, hogy a határ egyes részei a községtől 2—3—4 kilométernyire, sőt távolabbra is fekszenek, beláthatjuk, hogy a nyomásos gazdálkodás mérhetetlen idő s munkapazarlásra kényszeríti a kiscgazdákat, kik földjeik megművelésére tudatlanságuk folytán különben sem volnának képesek.

A tudatlanság ép úgy reánehezedik a kiscgazdákra, mint a nyomásos gazdálkodás fojtó rendszere. Az egyik gazdának kinek birtokát megnéztem, négy hold szántóföldje volt, négy darabban. A négy hold földhöz ez a gazda még négy hold szintén négy darabban levő feles földet szerzett. Földjét természetesen hármas fordulóban műveli meg s a kapás részt minden évben állati trágyával letrágyázza. Rendszeres trágyakezelésről azonban szó sincs. Műtrágyát sohasem használt, nem is ismeri. Hasonlóképpen teljesen ismeretlen fogalom volt e gazda előtt az, hogy a vetőmagot cserélni szokták s hogy jobb vetőmagvak szerzése igen hasznos befektetés. E gazda még kétszerest, búza

és rozskeveréket is termelt, amely valóságos merénylet a saját jóléte ellen, mert a rozs és a búza sohasem érik be egyszerre. Kapásnövények közt krumpli és kukorica a legfőbb. Takarmányrépa és káposzta előfordul még néha, de cukorrépát, továbbá konyhakerti növényeket nem termel. A föld megmunkálását maga és felesége meg a gyermeke végzik, de e mellett még előfordul, hogy családja tagjai napszámba járnak. Általában csak a törpe-gazdák, vagy a végkép eladósodottak küldik gyermekeiket napszámos munkába, mivel ez már társadalmi sülyedést jelent s a paraszti göggel ellenkezik. A föld megműveléséhez eddig csak egy faboronát és egy fagerendélyes ekét használt. Azelőtt kézzel vetett, csak újabban vett nyolc társával együtt egy sorvető gépet. A cséplést cséphadaróval, szóval kézzel végzi. Van 2 lóva, 1 tehene és 3 disznója. A tejet csaknem mind elfogyasztják. Csak néha-néha visznek be aprómarhát és egy kis tejet a városba. A házuk mellett levő nagy kertben ép úgy gazdálkodnak mint odakint, csupán egy kis földszalag szolgál virágos és veteményes kert gyanánt. Lakása egy kis pitvarból s egy-egy tisztán tartott, rendes szobából áll, mely 4 m. széles 6 m. hosszú és 2½ m. magas, szóval 60 köbméter levegő van benne, de nyolcan lakják. A bútorzata egészen cselédszerű, csupán két fényezett szekrényel van több, mint egy tipikus cselédlakásban.

Egy másik kisgazda 16 holdon gazdálkodik, mely 12 darabban van. Földje megmunkálására 1 legénycselédet tart, miután még csak két kis fia van és ezek munkáját még nem hasznosíthatja. A cseléd évi bére 110 korona és teljes ellátás. A cseléd a parasztgazda asztalánál vele egyforma ételt eszik. Műtrágyát nem használ, vetőmagot sohasem cserél. Legutóbbi évben 6 hold ugart hagyott, 6 holdban kalászoszt termelt, 1 holdban cukorrépát, ugyanannyiban krumplit és kukoricát, félannyiban takarmányrépát és káposztát. Munkaeszköze egy 1 fagerendélyes eke, egy vasborona és egy sorvető gép, melyet 4-en együtt vettek. A cséplést bérbevett járgányos cséplőgéppel végzi. (Ilyen van nyolc a faluban. Újabban két benzin motort is szereztek.) Van azonkívül egy tengeri morzsolója. 3 lovat és 1 tehenet tart. Télen fuvarozást is elvállal. Van 6 sertése is. Birtokához tartozik egy 600 négyszögöles szőlő, melynek egész termését megissza. Sőt még néha vesz bort. A kertjében szabad gazdálkodást folytat ugyan, de eladásra konyhakerti növényeket nem termel. Két nagyszobás, tisztán tartott lakása van. A szoba fényezett bútorokkal van bútorozva, a falakat hazafias olajnyomatok díszítik. E gazda életnívója messze felülhaladja a zsellérekét és a cselédekét. Hetenkint háromszor eszik marhahúst, máskor disznót vagy aprómarhát. Reggelire szalonnát, ebédre tésztalevest és főzeléket, vacsorára szintén főzeléket, tejféléket vagy tojást.

A jómódú gazdák életnívója elég magasnak mondható. Mindenesetre hasonlíthatatlanul jobban élnek, mint a zsellérek és a cselédek. Ők nem is vándorolnak ki. Mindamellert elége-

detlenek. Az elégedetlenségnek többféle oka van. Azonban azt hisszük, hogy az orosi kisgazda főszerencsétlensége elmaradottsága és tudatlansága. Amily primitív a gazdálkodása, ép olyan állattenyésztése is. Oros község 1910. évi haszonállat összeírása szerint volt Oroson

	Bika	tehén	ökör	ló	sertés
100 holdnál nagyobb gazdaságokban	84	616	565	262	698
100 holdnál kisebb gazdaságokban	6	575	45	322	389

A kisbirtokosok állatállománya tehát, bár mintegy negyedrészt annyi terület áll rendelkezésükre, mint a közép- és nagybirtokosoknak, csaknem oly nagy, mint a közép- és nagybirtokosoké. Szakszerű állattenyésztésről mégis csak az utóbbiaknál lehet beszélni. Míg egyik orosi nagybirtokos ménese és gulyája a megye legpompásabb állatait produkálja, addig a kisgazdák állattenyésztése alig változott az utóbbi évtizedekben. A kisgazdák legelője, ép úgy mint a zselléréké az állatok számához mérten kicsi. Nem is részesül különös gondozásban s azért a kisgazdák kevés marhát nevelhetnek rajta s kénytelenek a legtöbb borjút 2—3 hetes korában eladni. Az újabb időben beszerzett drága fajbikák fajnemesítő hatása tehát csak lassan érvényesül. Az istállók nagyrésze is szűk, primitív, egészségtelen tákolmány s mint mindenben, a kisgazdák az állattenyésztés tekintetében is konzervatívok. Hiába van lépfenével fertőzve a legelő, ők azért kihajtják a marhát, „ha fizetjük a gulyást”, mondják, „akkor legalább legeltetünk is”. Idegenkednek a védőoltásoktól is. A kisgazdák hízott marha előállításával sem foglalkoznak. Ennek a célszerűségét még nem látták be. A kisbirtokosok nem hizlalják ki marháikat, hanem soványan adják el a mészárosoknak, úgy hogy Szabolcsmegye élelmezése jórészt sovány marha útján történik. Ez a legoktalanabb húspazarlás, nem is szólva arról, hogy a soványhús minősége is rosszabb, mint a hízott marháé. A tejtermelés és tejértékesítés szintén elmaradott. Tejfeldolgozó gépek még teljesen ismeretlenek s legjobban jellemzi a viszonyokat az, hogy aki Nyíregyházán, e nagy mezőgazda vidék középpontjában finom vaját akar enni, az Teschenben készült osztrák vaját vásárol.

Míg a gazdák járatlansága a termelésben a terméseredményt csökkenti, addig a termékek értékesítésénél ugyanez az ok a pénzbeli jövedelmet szabdalja meg. Az orosi paraszt igen primitív módon értékesíti terményeit. Ha pénzre van szüksége, két lovas szekere felpakol 1—2 zsák terményt és behajt a városba. Útközben 24 fillér vámot és a búzapiacon vásárhelypénzt fizet. A kereskedők már most 30—80 fillérral a rendes ár alatt megvásárolják terményeit. Kín ilyenkor nézni a szegény parasztot, kinek egy élet örökös nehéz munkája nem vájt barátját a homlokába, mint csepeg róla az izzadság, ha a falnak támaszkodva a kapott összeget utána számolni igyekszik. Bizony a paraszt egy cseppet sem jártas a számolásban s nem csoda, ha a kereskedő ellen, kit ellenőrizni alig képes, gyűlölettel vegyes

elégedetlenséggel van eltelve. A piacról egyenesen a „korcsmába fordul, mely ott a helyszínen bőségesen található. Örülhet, ha csak a pénze egy részét itta el s fejsze nélkül távozik. Azután bevásárlásokat végez. De ismét, tudatlansága lehetetlenné teszi a jó vásárt, ismét bizalmatlan, alkudozik s magam is láttam, mikor egy parasztgazda egy friss újságon és egy zsemblén alkudozni kezdett. Amikor így a paraszt haza megy, az a hangulat fogja el, mint a Pestre járó jó vidékit. Ahogy a jó vidékiek szidják a fosztogató Pestet, úgy szidja a parasztgazda is a várost.

